

Interview

IN GESPREK MET ULLRICH MELLE

**HUSSERLS FENOMENOLOGIE ALS DAM TEGEN HET
REDUCTIONISME VAN DE POSITIEVE WETENSCHAPPEN**

Jens De Vleminck

Inleiding

De eerste week van het academiejaar loopt op haar eind. Het statige gangpad van het Leuvense *Hoger Instituut voor Wijsbegeerte* (HIW) ligt er, badend in een aangename septemberzon, haast verlaten bij. Deze oase van rust contrasteert sterk met de stadsdrukke van de aangrenzende Tiensestraat en het Kardinaal Mercierplein. De nietsvermoedende voorbijganger loopt allicht argeloos langs het voormalige neo-thomistische *Institut Supérieur de Philosophie*, zoals de met goud vergulde letters bovenaan de zwarte stalen poort nog steeds aangeven. Toch wordt de aandacht van menig toerist niet zelden getrokken door een aanpalende, deels in hout opgetrokken en beschilderde gevel. Achter deze merkwaardige façade rijst het neogotische, met klimop gedrapeerde presidentsgebouw op. Op de bovenverdieping huist, naast de redactie van het *Tijdschrift voor Filosofie*, één van die andere uithangborden waaraan het HIW wijd en zijd haar faam te danken heeft: het gerenommeerde Husserl Archief.

Wie het presidentshuis betreedt, ademt geschiedenis in. We staan meteen oog in oog met een glimlachende Kardinaal Désiré-Joseph Mercier (1851-1926), de eerste president van het Instituut. Langs zijn witte stenen buste bereiken we via een krakende houten trap het ruime kantoor van de huidige directeur van het Husserl Archief. We hebben een afspraak met Professor Ullrich Melle, die de dagelijkse leiding voor zijn rekening neemt. Zijn kantoor ademt een monastieke sfeer uit. Van zodra de koffiezet begint te lopen, troont Melle me enthousiast mee naar het hart van het Archief. Ondanks de relatief beperkte oppervlakte die het bestrijkt, heeft het iets van een heiligdom. Onder het puntige zoldergewelf springen meteen de laatste materiële 'relikwieën' van Husserl in het oog. Met enige trots toont Melle mij Husserls massief houten werktafel, inclusief de originele bijhorende stoel. Net als een bescheiden houten kast, zijn dit de enige objecten die op miraculeuze wijze gered zijn uit een brand in een Antwerpse

overslagplaats, waar Husserls inboedel met het oog op verschepping naar de VS was gestockeerd. Het bureau wordt geflankeerd door twee metalen archiefkasten, volgestouwd met meer dan veertigduizend documenten. Deze omvatten stenografische manuscripten en collegenotities, maar ook ontwerpdocumenten, die werden voorbereid door assistenten, zoals Edith Stein (1891-1942) en Ludwig Landgrebe (1902-1991).

Dat al deze geschriften zich intussen reeds bijna tachtig jaar in Leuven bevinden, is te danken aan pater Herman Leo Van Breda (1911-1974). Na Husserls dood in april 1938, wist de bijdehante Van Breda, franciscaan en toenmalig doctoraatsstudent aan het HIW, Husserls nalatenschap te redden uit de klauwen van de Nazi's. Met de hulp van de Belgische ambassade, geruggensteund door de Belgische autoriteiten en de academische overheid, werd het meeste materiaal als diplomatieke post vanuit Nazi-Duitsland naar Leuven gesmokkeld. Van Breda, die snel het vertrouwen van Husserls weduwe Malvine Husserl-Steinschneider had gewonnen, legde met deze 'heldendaad' de basis van zijn levenswerk: de redding en de kritische uitgave van Husserls nagelaten geschriften. Daarnaast slaagde hij er eveneens in om Husserls werkbibliotheek te vrijwaren. Deze laatste staat momenteel uitgestald in een glazen kast, doch is, net als Husserls uitgebreide verzameling overdrukken, duidelijk onderhevig aan de tand des tijds. Melle toont me de impressionante collectie, inclusief een geannoteerde pocketversie van Kants *Kritik der reinen Vernunft* en een door Heidegger aan Husserl opgedragen, gesigndeerde eerste druk van *Sein und Zeit*.

In erbarmelijke omstandigheden, en met behulp van vele idealistische medewerkers, waaronder Husserls twee laatste assistenten, Ludwig Landgrebe (1902-1991) en Eugen Fink (1905-1975), werd het editoriale titanenwerk vanaf 1939 in Leuven aangevat. De oorlogsjaren bemoeilijkten de vlotte doorstart van het ambitieuze project, doch Van Breda – die in 1941 het professorencorps verwoegde – en zijn medewerkers waren onverzettelijk. Tot op heden leeft diens gedrevenheid verder bij de Archiefmedewerkers. Net als Husserl, die vasthield aan een schrijffritme van zes uur per dag, wordt hier ijverig verder gewerkt aan zijn erfenis. Zoals in de beginjaren, gaat het Archief nog steeds prat op de door Van Breda gestipuleerde *open acces*-politiek. In het spoor van Maurice Merleau-Ponty (1908-1961), die in 1939 als eerste bezoeker een tijdlang in het Archief kampeerde, volgde een hele generatie Husserl *scholars*. Zelfs in tijden van gesofisticeerde elektronische media blijft het Leuvense Archief de internationale *place to be* voor onderzoekers in het domein van de fenomenologie.¹

Bij het verlaten van het Archief lopen we langs een rijke fotocollectie die hulde brengt aan de uitgebreide schare medewerkers die sinds de stichting van het Archief hun bijdrage hebben geleverd aan Van Breda's project. Opnieuw wordt duidelijk: op deze plaats werd – letterlijk – (filosofische) geschiedenis geschreven. In 1974 leek de toekomst echter onverwacht gehypothekeerd. Na

Van Breda's plotse overlijden, kwam de dagelijkse leiding van het Archief in de deskundige handen van achtereenvolgens Samuel Jsseling (1932) en Rudolf Bernet (1946). Sinds 2007 mag Ullrich Melle (1952), sinds eind jaren 1970 een trouw medewerker van het Archief, zich als Van Breda's opvolger bestempelen.

De betekenis van Husserl

Bij een kop koffie vertelt Melle hoe hij eigenlijk toevallig verzeild raakte aan het HIW. Enigszins uit noodzaak had men Duitse *native speakers* nodig voor het project, maar men wou in de eerste plaats de eigen mensen laten toetreden tot de staf. "Het was dus helemaal anders dan nu, met de grote tendens tot internationalisering", stelt Melle. "Ik ben eigenlijk zelf van het ene korte mandaat in het andere gerold, zodat men als het ware na een tijd niet anders kon dan mij te benoemen. Samen met Rudolf Bernet, die na de dood van Van Breda een positie kon krijgen, was ik op een bepaald ogenblik nog de enige Duitstalige op het Archief. Daarnaast was er natuurlijk wel een komen en gaan van andere Duitstalige onderzoekers". Internationalisering was in die dagen een noodzakelijk kwaad, zo blijkt, terwijl het vandaag geldt als het academische *nec plus ultra*.

In welke mate was u al vertrouwd met het werk van Husserl toen u in Leuven aan de slag ging aan het Archief?

Ik had bijna mijn doctoraat afgerond in Heidelberg bij Iso Kern (1937), die in Leuven had gestudeerd en in de jaren 1960 en begin jaren 1970 een belangrijke medewerker van het Archief was geweest. Als mijn professor en promotor in Heidelberg maakte hij me erop attent dat er een plaats vrijkwam in Leuven. Hij vroeg zich af of dat niets voor mij was. Ik heb gesolliciteerd en zo ben ik hier binnengeraakt. Mijn doctoraat ging over de waarneming bij Edmund Husserl, Aron Gurwitsch (1901-1973) en Maurice Merleau-Ponty.

Wat is de betekenis en de relevantie van Husserl als figuur in de geschiedenis van de filosofie voor u persoonlijk?

In het algemeen wordt Husserl de stamvader van de fenomenologie genoemd. Men zou echter kunnen zeggen dat hij eigenlijk de stamvader is van wat men vandaag de hedendaagse continentale filosofie noemt. Natuurlijk heeft hij in eerste instantie de basis gelegd voor de klassieke fenomenologen. In Duitsland zijn dat onder meer Max Scheler (1874-1928) en Martin Heidegger (1889-1976). In Frankrijk spreken we over figuren als Jean-Paul Sartre (1905-1980) en Emmanuel Levinas (1906-1995), maar ook over poststructuralisten en

postmodernisten, zoals Jacques Derrida (1930-2004). De meeste onder hen hebben in hun jonge jaren over Husserl gewerkt en zijn dus in feite de filosofie binnengestapt via Husserl. Zij verwijzen naar Husserl, en zijn meestal ook zeer kritisch, of ontwikkelen hun filosofie juist in een afstandname van Husserl. Toch blijft altijd die verwijzing naar Husserl aanwezig. Je kunt dat ook heel mooi zien bij de studenten aan het HIW. Ik geef dit semester een seminarie in het MPhil-programma over Husserls *Ideen I* (1913), één van zijn belangrijke werken, en dat seminarie trekt veel studenten aan. Er zijn slechts enkele studenten die komen omdat ze verder willen werken over Husserl. De overgrote meerderheid onder hen heeft tevoren Derrida en Michel Foucault (1926-1984) onderwezen gekregen. Ze hebben in die lessen vernomen dat Husserl van vormend belang was voor de ontwikkeling van het eigen denken van die filosofen en dat Husserl de basis is van alles. Dit motiveert deze studenten om zelf ook Husserl te bestuderen. Tezelfdertijd is dit eigenlijk iets merkwaardigs. Ik bedacht dit opnieuw tijdens het voorbereiden van mijn lessen waarin ik een overzicht geef van de continentale wijsbegeerte. Er is immers een gigantische stijlbreuk tussen de filosofie van Husserl en die van mensen zoals Heidegger, Sartre en Derrida. Husserl is een totaal andere stijl van filosoferen (*fel*). Men maakt van Husserl de stamvader van de continentale wijsbegeerte, maar eigenlijk was hij een zeer 'analytische' filosoof. Mensen die Husserl 'kennen' via Heidegger en Derrida, verwachten dikwijls niet dat zijn filosofie een analytische zaak is. Voor alle duidelijkheid: ik bedoel daarmee niet dat Husserls werk 'analytisch' is in de zin dat men het tot de analytische filosofie moet rekenen. Wat ik wel bedoel met de term 'analytisch', is dat het fenomenologische onderzoek, met name de analyse van psychische fenomenen, van belevingen en van het bewustzijn, op een zeer gedetailleerde manier gebeurt. Men spreekt dan ook van de methode van de 'descriptieve analyse'. Qua stijl van filosoferen, heeft Husserl altijd geïnsisterd op de idee van filosofie als een *strenge Wissenschaft*. Dit wil zeggen: hard labeur, aandacht voor details, preoccupatie met analytische kwesties. Daar is dus niets avontuurlijks aan, zoals bij Heidegger. Bij deze laatste moet men steeds de vraag stellen: 'Waarover gaat het hier eigenlijk?'. Dit 'mystificerende' is helemaal vreemd aan Husserl. Er zijn dan ook onderzoekers – waaronder ikzelf – die zeer goed met Husserl kunnen 'opschieten' omdat ze een analytische aanleg hebben, terwijl ze alle moeite van de wereld hebben met al de rest. Heidegger, Merleau-Ponty en Sartre, bijvoorbeeld, vallen mij heel moeilijk in vergelijking met Husserl. Die auteurs staan voor een ander soort van filosoferen. Desalniettemin kan men natuurlijk wel zien dat Husserl wel degelijk de stamvader is van al deze latere ontwikkelingen, gelet op de aandacht voor het subjectieve, voor het bewustzijn, voor de ervaring, voor de wijze waarop wij de wereld ervaren.

Als ik u goed begrijp, is de betekenis van Husserl vooral tot stand gekomen mede

door diegenen die na hem kwamen, die zijn werk als vertrekpunt hebben genomen om er zich vervolgens kritisch tot te verhouden.

Dat klopt. Eigenlijk was dat zelfs in de tijd van Husserl al het geval. Dat was voor hem dan ook een bittere pil. Hij zag immers de ster van Heidegger rijzen, terwijl hij zelf op de achtergrond achterbleef. Hetzelfde geldt eigenlijk ook met betrekking tot Scheler, die op dat moment al een bijzonder machtige figuur was op de Duitse filosofische scène. Reeds tijdens zijn leven, zag Husserl dus gebeuren dat anderen via en ten koste van hem in het voetlicht kwamen te staan.

Het fenomenologische project

Wat was de betekenis van Husserl voor zijn tijdgenoten? Hij geeft immers de indruk een Einzelgänger te zijn geweest. Heeft hij echt iets radicaal nieuws uit de grond gestampt, of moeten we ook zijn denken in eerste instantie begrijpen als een reactie tegen de heersende denkssystemen?

Hij had mijns inziens een originele manier van filosoferen (*beslist*). Zonder twijfel heeft hij fundamenteel nieuwe premissen en uitgangspunten voor de filosofie geformuleerd die hun invloed hebben gehad. Dit wordt duidelijk in zijn eerste grote werk. In de *Prolegomena zur reinen Logik* (1900) en de *Logische Untersuchungen* (1901) heeft hij het psychologisme aangepakt dat in die tijd welig tierde. Deze kritiek moet worden begrepen tegen de achtergrond van een bredere historische context. De autonomie van de filosofie als wetenschappelijke discipline en – daaraan gekoppeld – de legitimatie van haar statuut aan de universiteit stonden op het spel. De filosofie verkeerde in een zware identiteitscrisis die te maken had met de opgang van de specialistische vakwetenschappen, zoals de empirische psychologie. De vraag was: ‘Waar gaat de filosofie eigenlijk nog over?’. Haar terrein leek immers te zijn ingenomen door de verschillende wetenschappen. In Duitsland was het bijvoorbeeld een steeds gangbaarder praktijk om filosofische leerstoelen aan psychologen toe te kennen. Het was met andere woorden echt een lijfbehoudsprobleem voor de filosofen. Deze identiteitscrisis van de filosofie vormt de historische achtergrond waartegen we Husserls aanval op het psychologisme in de logica moeten plaatsen. Het psychologisme wou immers alle logische principes restloos herleiden tot psychologische feitelijkheden en wetmatigheden. In 1911 schrijft Husserl dan ook een programmatische tekst, getiteld *Philosophie als strenge Wissenschaft*, die helemaal was gericht tegen die bedreiging en die aantoonde dat de filosofie wel degelijk over een eigen onderzoeksveld beschikte. Het is interessant om te zien dat deze ontwikkelingen dus leiden tot een zelftevraging van de filosofie. Husserl komt daarbij tot de conclusie dat de filosofie tot dan toe

inderdaad geen strenge wetenschap is geweest. Hij claimt echter dat hij over het recept beschikt om er een strenge wetenschap van te maken. Ondanks het feit dat het steeds haar ambitie is geweest om een strenge wetenschap te zijn, zal Husserl haar op het spoor zetten om die ambitie waar te maken. Husserl was ervan overtuigd dat hij wel degelijk de enige weg naar dat beoogde einddoel kende.

Het lijkt een zeer ambitieus project: Husserl was een man met een plan. Hij had een duidelijke missie: 'Ik ga de filosofie het statuut geven dat haar toekomt en haar redden uit de klauwen van de andere wetenschappen die de filosofie aan het accapareren zijn'.

Precies. In feite zat Husserl op dat moment in een situatie die enigszins gelijkaardig is aan een situatie die zich op één of andere manier vandaag herhaalt. Nu stel ik het misschien enigszins dramatisch voor, maar ook vandaag wordt de filosofie bedreigd door de positieve wetenschappen. In die tijd was het de experimentele psychologie. Nu zijn het de zogenaamde 'cognitieve' psychologie en kwesties aangaande *mind-brain* identiteit of hersenmaterialisme. Eigenlijk is dat een variatie op dat probleem. Misschien op een ietwat andere manier is de fenomenologie ook vandaag een laatste dam tegen dergelijk reductionisme. Ze toont aan dat er meer is dan die materiële structuren, dan die fysiologische structuren, en dergelijke.

Slaagt de fenomenologie in die opdracht, wordt ze daarin gevalideerd, of heeft de fenomenologie het moeilijk?

De fenomenologie heeft het moeilijk om haar wetenschappelijk statuut te handhaven. Wat ik daarmee wil zeggen, is het volgende. Enerzijds is men misschien wel bereid te aanvaarden dat er iets goed aan is. Men heeft het dan bijvoorbeeld over de filosofie als culturele reflectie. Zo was er in Frankrijk het postmodernisme, waar sommigen dan mee lachten. Maar soit, vanuit dit perspectief laat men dus een plaats aan de fenomenologie. Anderzijds valt het blijkbaar moeilijk dat de fenomenologie wetenschappelijkheid claimt voor haar eigen onderzoek. Men botst dan op die enorme autoriteit van die positivistische, reductionistische, materialistische vormen van wetenschap. En dat gaat hoe langer hoe moeilijker omdat men de biologie, de evolutietheorie en de genetica als de norm stelt. Steeds meer wordt de mens op een strikt wetenschappelijke manier bekeken en in een hardwetenschappelijk paradigma geduwd. Alle menselijke fenomenen worden tot dit paradigma gereduceerd. Stellen dat men naar deze fenomenen van menselijke subjectiviteit ook nog op een andere manier – die eveneens wetenschappelijkheid claimt – kan kijken, is extreem moeilijk hard te maken.

Relevantie en toekomst

Zijn er bepaalde strategieën die maken dat de fenomenologie daar dan toch in slaagt? Blijft ze gewoon op Husserls elan verder gaan en stelt ze zichzelf louter in het verlengde van dit project, of, zijn er adaptaties van het project mogelijk waardoor de fenomenologie zichzelf relevant kan maken in de hedendaagse context?

Natuurlijk. Dit interdisciplinaire proces is volop bezig, en dat is, denk ik, ook een oude zaak, in zekere zin. Omwille van het feit dat Husserl zelf die nadruk legt op die wetenschappelijkheid, omwille van het feit dat Husserl zelf qua stijl van filosoferen zeer analytisch is, is hij altijd al een soort brugfiguur geweest naar de analytische filosofie, naar de sciëntistische vormen van filosofie en ook naar de wetenschappen. Ook vanuit de wetenschappen, zoals de cognitieve psychologie en de psychiatrie, is er een toenadering naar de fenomenologie. Zo komen er interdisciplinaire onderzoeksgroepen, projecten en samenwerkingsverbanden tot stand. Er zijn ook vanuit de positieve wetenschappen genoeg mensen die belangstelling tonen voor fenomenologisch onderzoek en vooral voor de analyses van Husserl die opeens blijkbaar opnieuw relevant blijken te zijn. Niet zelden komen deze wetenschappers tot de vaststelling dat Husserl bepaalde zaken lang had gezien.

Eigenlijk draagt de fenomenologie dus van in het begin een zekere interdisciplinariteit in zich waardoor ze zichzelf ook vandaag kan relevant maken voor andere disciplines. Ook vanuit andere, positief wetenschappelijke disciplines is er blijkbaar vraag naar fenomenologie.

Op dit ogenblik is dat zeker zo. Zo werd mij laatst nogal provocatief gesteld dat wij als Husserl Archief eigenlijk maar de helft van de fenomenologie representeren. Er werd verwezen naar mensen uit de harde wetenschappen die nu ook de fenomenologie omarmen en integreren in hun onderzoek. Dat is een actuele trend die natuurlijk ook te maken heeft met bepaalde strategische redenen. Om middelen te krijgen voor onderzoeksprojecten heeft men grotere kansen als men zich verbindt met die andere kant. Een zuiver intern fenomenologisch project kan men eigenlijk niet meer van de grond krijgen.

De editie en de kerntaken van het Archief

Garandeert deze 'tweede lijn' van interdisciplinariteit tezelfdertijd dan ook dat de 'eerste lijn' van strikt fenomenologisch onderzoek kan worden verdergezet?

De voornaamste bezigheid van het Archief blijft inderdaad tot op heden de kritische uitgave van Husserls manuscripten. In feite hebben wij beslist dat we dat werk afronden met de op dit moment nog lopende projecten. Er komen wat die uitgave betreft dus geen nieuwe projecten meer. Er zijn momenteel nog een paar projecten, onder meer een enorm groot project dat in Leuven wordt uitgewerkt, in drie delen. Maar dan stoppen we met de uitgave. We zijn dus volop bezig met het nadenken over nieuwe finaliteiten en projecten, waar ik onmiddellijk nog iets meer kan over zeggen. Maar eerst dit: de uitgave van de manuscripten die zal gerealiseerd zijn, is een monumentaal iets. Er is nauwelijks iets vergelijkbaars, zeker niet in de twintigste eeuw. Dat moet toch nog maar eens worden onderstreept, ter ere van al die mensen die daaraan hebben gewerkt. Het is een project dat loopt sinds 1938. Er zal dus bijna 85 jaar aan gewerkt zijn. Het is dus een monument dat zijn tijd zal meegaan. Bovendien is het zo dat we de laatste twintig jaar de editie gerealiseerd hebben op een tempo dat door het hele fenomenologische onderzoeksveld niet kon worden bijgehouden. De laatste tien tot twaalf volumes van de uitgave zijn tot op vandaag haast onaangeroerd. Men kan niet meer mee. Er zal dus nog een periode van vijftien tot twintig jaar komen waarin men al dat werk als het ware eerst moet 'verteren'. Wat daarbij ook blijkt, is dat mensen die niet met Husserl vertrouwd zijn, en van andere wetenschapsdisciplines komen, bij Husserl een ontzettende rijkdom ontdekken. Zij kunnen dikwijls niet geloven wat ze bij Husserl allemaal aantreffen. Ik geef een concreet voorbeeld. Het project dat we momenteel afwerken, en dat uit drie delen bestaat, omvat eigenlijk Husserls descriptieve psychologie. Husserl heeft op een bepaald moment de ambitie gehad om het hele bewustzijn in kaart te brengen. Dit wil zeggen: naast het cognitieve, de intellectuele akten, het waarnemen en het denken enerzijds, en het emotionele en de gevoelens anderzijds, ook het wilsbewustzijn en de wilsfenomenen, of met andere woorden: het volitieve. Vooral wat die laatste twee fenomenen betreft, het emotionele en het volitieve, is er in de bestaande uitgaven her en der wel iets te vinden, maar op deze manier gebundeld en zo massief, is daarover tot nu toe niets bekend. Zijn analyse over 'het willen', getuigt van een uitermate genuanceerdheid en gedetailleerdheid. Husserl probeert daarbij voortdurend nieuwe onderscheiden te maken. Men zal jaren bezig zijn om dit materiaal uit te putten en te ontsluiten. Met andere woorden: binnen vijf jaar komt deze uitgave tot een einde, maar het zal nog een lange periode duren eer men al dit materiaal heeft opgepikt en verwerkt. Als directeur stel ik vast dat er algemeen applaus is voor het geleverde werk. Men gaat er echter tegelijk van uit dat er nu nieuwe projecten komen waarbij het Archief zichzelf zal heruitvinden als een waar 'wetenschapscentrum'. Mijn enige bedenking en zorg bij die vraag naar nieuwe projecten, is dat men mag niet vergeten dat we ook nog steeds een Archief zijn. Wij hebben al die stukken uit de nalatenschap die we zullen moeten (laten) beheren. Er is de enorme nood aan het updaten van de oude catalogi. Daarnaast

is er ook het grote project waarin anderen veel verder staan dan wij, namelijk: het maken van een digitaal archief. Wij zijn daar nauwelijks aan begonnen, en onze toekomstpiste daarbij is natuurlijk dat al die manuscripten die niet in de uitgave zijn gepubliceerd op het web terecht komen en toegankelijk worden in elektronische vorm. Op dat punt staan we momenteel nog nergens. Het zal dus een enorme mankracht en technische expertise vereisen om dat op een goede manier te doen. We kunnen dus niet zeggen: 'De editie is afgelopen en nu gaan we ons concentreren op wetenschappelijke projecten'. Er is nog altijd het archief. Eigenlijk is er nood aan een vaste archivaris, maar daar is helaas geen kader voor. Wij zijn immers geen museum. Maar we moeten wel zoeken naar een oplossing daarvoor. Nu leven we immers, zoals iedereen, van het ene korte project naar het volgende. Dit wil zeggen dat we mensen moeilijk lang kunnen houden, hoewel we eigenlijk een enorme kennis en expertise nodig hebben om een dergelijk archief te beheren.

Voor alle duidelijkheid: als u spreekt over 'de editie' dan gaat dat over de Husserliana. Maar, als ik het goed begrijp, is dat niet de enige reeks.

In deze editie zijn er inderdaad drie reeksen. Enerzijds is er de hoofdreeks: dat zijn de kritische uitgaven, de *Husserliana*. Een aantal jaren geleden zijn we ook begonnen met een subreeks, *Materialien*, waarin veel colleges zijn gepubliceerd. Het is voor ons belangrijk om deze secundaire teksten toegankelijk te maken, zonder een uitgebreid kritisch apparaat en een inleiding. Tegen onze verwachtingen in, verkoopt deze reeks echter niet. Toen wij daar vijftien jaar geleden mee begonnen, was daar nog geen sprake van, maar vandaag de dag zou men die teksten natuurlijk elektronisch publiceren. Dat werk ligt nu stil, maar het is een open reeks, wat maakt dat we daarin in de toekomst nog steeds iets kunnen publiceren wat we interessant vinden om toegankelijk te maken. Naast de *Husserliana* en de *Materialien*, heb je dan als derde pijler de *Dokumente*. Daarin is in tien volumes de briefwisseling uitgegeven. Op dit moment – en dat is een primeur – wordt er aan de uitgave van een doctoraat gewerkt dat onder begeleiding van Husserl is geschreven, inclusief zijn commentaar en annotaties. Dat doctoraat van Winthrop Pickard Bell (1884-1965) bestaat uit een kritische uiteenzetting over de Amerikaanse filosoof Josiah Royce (1855-1916) vanuit de husserliaanse positie waarmee de student zich vertrouwd had gemaakt. Op die manier heeft dat doctoraat een zekere relevantie voor het Husserlonderzoek.

'Eiland-spring-strategie'

U geeft aan dat de beslissing om met de uitgave van de Husserliana te stoppen een vrij arbitraire beslissing is. Er ligt immers nog veel onuitgegeven materiaal

op de plank. Dit stelt de vraag naar de oorspronkelijke finaliteit van de uitgave. Met andere woorden: was er van in het begin een bepaald plan inzake het uitstippelen van een specifieke lijn of een bepaalde focus? En ook: wie bepaalde dan uiteindelijk de effectief gevolgde lijn tot nog toe?

Dit alles heeft met de geschiedenis te maken, en met de initiële omstandigheden waarin Van Breda met de uitgave is begonnen. Na de oorlog was er weinig geld en rees er een enorm wantrouwen ten opzichte van Van Breda. Husserls leerlingen waren uitgeweken naar Amerika en de intimi rond Husserl waren wantrouwig ten opzichte van het Archief. In feite waren er plannen om een Archief in Amerika te beginnen. Van Breda haalde bovendien Walter Biemel (1918) binnen, die van Heidegger kwam, wat ook niet echt hielp voor het bedaren van de gemoederen. Het was dus heel moeilijk om de zaak überhaupt opgestart te krijgen. Van Breda, die een echte *science manager avant la lettre* was, wist dat de onderneming slechts van de grond zou kunnen raken als er vrij snel tastbare resultaten waren. Hij is dus onmiddellijk aan de uitgave begonnen en is gestart met de meest voor de hand liggende en meest eenvoudige uitgaves. Hij is begonnen met de *Cartesianische Meditationen und Pariser Vorträge* (1950), de lezingen die Husserl in 1929 in Parijs had gegeven en later had uitgewerkt tot een manuscript. Dat was een werk dat min of meer klaar lag om te worden gepubliceerd. Op deze manier was het eerste volume een feit. Men volgde dus eigenlijk een soort 'eiland-spring-strategie' vanuit de gedachte: 'Laat ons eerst de meest voor de hand liggende projecten doen'. 'Laat ons proberen om vanuit deze basisteksten de onoverzichtelijke nalatenschap te ontsluiten', zo dacht men. Die eerste uitgaves bestaan telkens uit een hoofdstuk waaraan bijlagen zijn toegevoegd. Men bracht in die tijd gewoon bijeen wat men vond. Nu zouden we dat uiteraard helemaal anders doen. Maar toen was dat zo. Eenmaal men vertrokken was, ging men op dat elan verder. En dat leverde ook moeilijkheden op naarmate men vorderde. Men zag dat de zaken misschien beter anders werden gebundeld. Maar het was dus een puur pragmatische zaak. Het was *patchwork*, waarbij men dacht van de ene uitgave naar de volgende. Nu verklap ik je iets. Men heeft die werkwijze voor zichzelf gelegitimeerd door te stellen: 'Dit is maar een voorlopige uitgave'. 'Als we dit hebben afgerond, beginnen we opnieuw en dan maken we de finale uitgave', dacht men. Totaal *crazy* en utopisch als je het mij vraagt (*fel*). Maar goed, anders was er geen uitgave geweest, natuurlijk. De meest ideale oplossing zou zijn geweest dat men eerst twintig jaar had uitgetrokken om uit te zoeken hoe men de manuscripten best kon ontsluiten, door alles eerst in kaart te brengen en te ordenen. Dat was natuurlijk utopisch. Ik heb nog gesproken met de mensen die hier in de beginjaren hebben gewerkt. U kan zich dat niet voorstellen. Die mensen werden niet of in natura betaald en zaten in koude kamers. Van Breda ging bedelen in zijn kennissenkring, bij de Vlaamse bourgeoisie, om die mensen iets te kunnen

geven. Het waren avonturiers en idealisten. Maar aan hen is alles te danken. In het bijzonder natuurlijk aan Van Breda. Het is daarbij ook een geluk dat Husserls familie zich eigenlijk nooit heeft gemengd in die hele uitgave, ondanks het feit dat Husserls zoon, Gerard, die naar de VS was geëmigreerd, zelf een (rechts)filosoof was.

Wil dat zeggen dat het hele archief ook eigendom is van de VZW Husserl Archief?

De familie heeft alle rechten in verband met de wetenschappelijke uitgave ervan aan het Archief gegeven, maar ik denk dat strikt genomen – in de veronderstelling dat het Archief zou ophouden te bestaan – alle rechten teruggaan naar de familie. Wij hebben momenteel geen enkel contact meer met de familie, behalve nog met één kleinzoon van Husserl, die intussen heel oud is. Er was vroeger een advocaat in Freiburg die deze kwestie voor de familie beheerde. Maar die advocaat is op een bepaald moment overleden.

Om terug te komen op de zaak van de uitgave: heeft Husserl zelf daar bij leven ooit enige wensen omtrent geuit? Was daar bijvoorbeeld testamentair iets van vastgelegd? Wou hij eigenlijk zelf dat alles zou worden uitgegeven of ter beschikking gesteld aan het brede publiek?

Husserl heeft daar zelf nooit iets over bekend gemaakt. Hij zou waarschijnlijk ook niet willen dat echt alles zou worden uitgegeven. Dat zou waanzinnig zijn. Zo is bijvoorbeeld ook de kwaliteit van de documenten onderling erg verschillend. Neen, ik denk eigenlijk dat we niet zo veraf zitten van wat Husserl zou gewenst hebben, namelijk dat de meest belangrijke stukken en delen worden uitgegeven, en vooral dat er mee gewerkt wordt. Husserl heeft zijn filosofie altijd zelf omschreven als een ‘arbeidsfilosofie’, als een *work in progress*. Dat was zoals in de wetenschap. Het was niet de bedoeling van zijn werk een monument te maken en het te bewonderen, maar eerder van ermee aan de slag te gaan. Husserl heeft zichzelf verschillende malen omschreven als Columbus die een nieuw land heeft ontdekt. Doch van dat land kon hij slechts een eerste schets maken. De volgende generaties zouden het verder in kaart moeten brengen. Ik zou me dus kunnen voorstellen dat onze uitgave min of meer overeenkomt met wat hij zich gewenst had.

We zouden met Michel Foucault de vraag kunnen stellen naar ‘het oeuvre’ in het geval van Husserl. Blijkbaar is de uitgave van zijn werk van het begin tot het einde een uitermate pragmatische zaak geweest. Wat ons bekend is als ‘het oeuvre’ is, los van het feit dat het niet door Husserl zelf is bepaald, uiteindelijk een zeer arbitrair gegeven.

Ja, dat is waar. Maar één van de eenvoudige redenen is: we krijgen het simpelweg niet meer verkocht (*verontwaardigd*). Jarenlang was het een evidentie dat we geld kregen van het FWO voor onze projecten. Er werd bij manier van spreken zelfs niet eens meer over gediscussieerd. Drie jaar geleden werden we echter voor de eerste keer geconfronteerd met een afwijzing. Dat was een signaal. Men was er niet meer in geïnteresseerd. Men zag meer in iets zoals bio-ethiek. Ook de jaren daarvoor was het al minder evident, maar er was toch nog een stevige meerderheid van de commissie *pro*. Maar nu was het voor de eerste keer definitief. Het was een echte shock voor het systeem: 'Het is gedaan' (*stilte*). Het heeft er natuurlijk ook mee te maken dat er tegenwoordig verschillende kanalen zijn voor projectfinanciering. De ene instantie verwijst dan ook door naar de andere. Ondanks dit signaal, blijft het onze intentie om het hele materiaal toegankelijk te maken, zij het niet meer in de uitgave. We ambiëren om alles in transcriptie en elektronisch toegankelijk te maken. Of we dáár dan weer de middelen voor zullen krijgen, weet ik niet. Natuurlijk zal ook dat werk niet voor niets gebeuren. Tot op heden hebben we nog geen volledige transcriptie van het geheel. We zijn ver; we zitten ongeveer aan negentig procent, maar we zijn er nog niet volledig. Bovendien zijn alle transcripties voorlopige, eerste transcripties. Dit wil zeggen: deze moeten, zoals we dat in vaktermen zeggen, nog 'gecollationeerd' of gecontroleerd worden opdat ze enigszins betrouwbaar zouden zijn. Die documenten kunnen niet gewoon uit de kast worden gehaald en op het net worden gezet. Er is nog een enorme hoeveelheid werk vereist vooraleer dat kan gebeuren. Het is dus ook nog niet duidelijk of daar ooit geld kan worden voor gevonden.

Columbus

Een tekst die in het onderwijs over Husserl nogal populair is, is zijn laatste tekst: Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie (1954 [1936]). Husserl heeft deze tekst zelf gepresenteerd als een 'inleiding in de fenomenologie'. Is dit volgens u ook effectief de meest geschikte tekst om kennis te maken met de filosofie van Husserl? Of, zijn er naar uw mening teksten die zich daar beter toe lenen?

De *Krisis* is natuurlijk een belangrijke tekst van Husserl. Maar of dat nu meteen de meest geschikte tekst is om mensen in te leiden in zijn denken, durf ik te betwijfelen. Volgens mij leent zijn *Cartesianische Meditationen* (1950 [1929]) zich daar veel beter toe. Daar krijgt men de basisintentie. De *Krisis* is een fascinerende tekst, maar er komen natuurlijk thema's naar voren die reeds in zijn vroegere werk aanwezig zijn en in de *Krisis* een prominentere plaats krijgen. Om

echter goed te begrijpen waarom hij die zaken een prominentere plaats geeft, moet men de context kennen. We schrijven op dat ogenblik 1936 en bevinden ons in het Nazitijdperk. Husserl is in discussies verwickeld met al die Nazi-filosofen, Heidegger inclusief. Men kan de *Krisis* ook wel los van die context proberen te begrijpen, maar dan mist men misschien wel iets belangrijks. Verder is het belangrijk om op te merken dat Husserl eigenlijk enkel 'inleidingen' heeft gepubliceerd. Elke tekst die hij zelf heeft gepubliceerd, vormt een inleiding in de fenomenologie. Zijn *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie* (1913) is bijvoorbeeld ook zo een standaardtekst waarin hij voor het eerst de zogenaamde 'fenomenologische reductie' uitgebreid presenteert en waar hij zich tot het transcendentale idealisme bekent. Dit was dus een inleiding, maar ook zijn *Cartesianische Meditationen* vormen een inleiding. Deze teksten waren nodig om de specificiteit van zijn methode duidelijk te maken. Het ging over het schetsen van het kader waarbinnen het eigenlijke onderzoek moest plaatsvinden. Dit onderzoek is grotendeels in zijn manuscripten gebeurd. Het is hem dus zelf niet gelukt om dat onderzoek bijeen te brengen en om het in grote publicaties te gieten. Vele volumes in de reeks doen dat nu dus wel. Zo is er het intussen klassieke volume 23 dat handelt over herinnering, fantasie en beeldbewustzijn.² Op honderden bladzijden worden minutieuze analyses doorgevoerd van wat herinneren precies is, hoe zich dat verhoudt tot de fantasie, en tot de waarneming. Zo is er ook een volume over tijdbewustzijn.³ Al die onderzoeken samen vormen dus eigenlijk het échte werk. Dat werk wordt natuurlijk aangehaald en samengevat in die inleidingen, maar deze laatste vormen dus zelf niet het echte werk.

Maar ook zijn 'echte' onderzoek is work in progress.

Husserl heeft zichzelf inderdaad steeds als een beginneling beschouwd. Hij is zoals Columbus. Hij heeft het land ontdekt. Hij heeft er een eerste schets van gemaakt, maar het onderzoek zelf is – zoals hij zelf heeft beweerd – 'oneindig'. Waarom dat nu oneindig zou moeten zijn, heb ik tot op vandaag eigenlijk nooit echt goed begrepen. Maar goed, hij heeft dat zo gesteld. Nu misschien was het ook gewoon *rhetorical overkill* om aan te duiden dat er gewoon nog heel veel werk te doen is. Maar het zou natuurlijk ook kunnen betekenen dat wij als eindige mensen nooit het absolute weten in pacht zullen hebben en dat er eindeloos kan verrijnd en genuanceerd worden.

Wijsgerige inbedding en internationalisering

U hebt reeds gewezen op de 'analytische stijl' van het filosoferen van Husserl en u benadrukte daarbij expliciet dat 'analytisch' niet slaat op de 'analytische

wijsbegeerte'. We stellen ook vast dat het Archief in feite deel uitmaakt van een 'Centrum voor fenomenologie en continentale wijsbegeerte'. Is de band tussen de fenomenologie en de continentale wijsbegeerte exclusief? Of, zijn er ook toenaderingen tussen de fenomenologie en de analytische wijsbegeerte?

Op dit ogenblik is er bij ons geen samenwerking tussen de fenomenologie en de analytische wijsbegeerte. Maar die samenwerking is zeker niet uitgesloten. Het hangt dikwijls ook af van personen en talenten. Het Centrum zelf moet worden gezien als teruggaand op een traditie binnen het HIW. Ook Van Breda zelf heeft eigenlijk nooit een 'Husserlscholastiek' beaamd. Hij wou dat altijd openhouden. Dit werd mede bewerkstelligd door figuren zoals Alphonse De Waelhens (1911-1981) en Antoine Vergote (1921) die de basis vormen van een traditie die op dit ogenblik wordt voortgezet door Paul Moyaert (1952), Rudi Visker (1959) en Roland Breeur (1966). De Franse filosofie en de psychoanalyse zijn in het verleden van invloed geweest en vormen vandaag nog steeds de basis van het Centrum. De huidige traditie gaat dus minstens terug tot de periode van rond de Tweede Wereldoorlog. Het is natuurlijk zeker zo dat er elders wel verbanden zijn gelegd tussen de fenomenologie en de analytische wijsbegeerte. Ook historisch is er een verband. Zo zijn er oeverloze discussies geweest over de verhouding tussen Husserl en Gottlob Frege (1848-1925). Daarbij stelt men de vraag: 'Waarop gaat de scheiding tussen de continentale en de analytische wijsbegeerte terug?'. Misschien niet het beste antwoord op die vraag, maar wel het antwoord dat dikwijls wordt gegeven, is dan: 'Het begin van de analytische filosofie is Frege'. Maar eigenlijk was er in het begin helemaal geen verschil. Frege en Husserl waren het eens. Er bestaat zelfs discussie over het feit of Husserl oorspronkelijk niet iets van Frege heeft opgestoken. Je kan de situatie eigenlijk het best begrijpen vanuit de metafoer die Michael Dummett (1925-2011) ooit zou hebben gebruikt om de verhouding tussen de continentale en de analytische wijsbegeerte te schetsen. 'Zij zijn zoals de Rijn en de Donau', stelt hij. 'De bronnen van de twee rivieren liggen naast elkaar, en de rivieren lopen ook een hele tijd parallel naast elkaar, en op een bepaald moment lopen ze twee verschillende richtingen uit'.⁴ De analytische filosofie heeft natuurlijk de wiskunde, de logica en de taal: de *Linguistic Turn*. Deze heeft zich natuurlijk ook voorgedaan in de continentale filosofie, via de hermeneutiek, en later via het structuralisme, maar niet bij Husserl zelf. Voor Husserl was de taal een onderwerp zoals alle andere. De taal leende zich voor fenomenologisch onderzoek, maar ze had geen centrale plaats. Dus daar ligt wel een belangrijk verschil.

Tot slot stelt zich de vraag naar de plaats van het Archief in een zich steeds verder internationaliserend onderwijs- en onderzoekslandschap. Eigenlijk zitten we daarmee ook opnieuw bij de begindagen van het Archief, namelijk: heeft het

Archief, dat in het begin een aantrekkingspool was voor vele jonge onderzoekers zoals Levinas, Merleau-Ponty en Ricoeur, zichzelf via zijn uitgaves en via de toenemende mogelijkheden van digitalisering niet overbodig gemaakt? Waarin ligt volgens u nog de meerwaarde om vandaag als onderzoeker het Leuvense Husserl Archief aan te doen?

Merkwaardig genoeg is er op dat vlak inderdaad geen terugval. Wij krijgen nog evenveel buitenlandse gasten op bezoek als vroeger. Er zijn nog evenveel buitenlandse studenten of onderzoekers die – voor een kortere of langere periode – werken aan een wetenschappelijk project. Men zou inderdaad kunnen denken dat er strikt genomen geen behoefte meer bestaat om hier te vertoeven. De boeken zijn er immers. En vooraleer je die veertig volumes hebt doorgewerkt en uitgepluisd ... Maar die blijvende populariteit heeft iets te maken met de naam en de reputatie van het Archief. En natuurlijk, niet te vergeten: er is op deze plaats in de loop der jaren een enorme expertise opgebouwd, die aanwezig blijft en wordt doorgegeven aan jongere generaties onderzoekers die hun carrière starten. Neem nu mezelf. Ik ben bijna ‘Mister Husserl’. Ik kan mezelf niet meer van Husserl onderscheiden en spreek mezelf soms als Edmund aan (*lacht*). Dat gebeurt als je zo lang met die zaak bezig bent, nietwaar. Rudolf Bernet, mijn voorganger die sinds 2011 op emeritaat is, zit hier ook al sinds mensenheugenis. Onze expertise wordt doorgegeven aan de jonge assistenten die worden aangeworven. Zij krijgen die expertise van in het begin ingelepeld en weten op die manier zoveel meer dan ze ergens anders zouden kunnen te weten komen. Dat maakt het ook voor buitenlanders nog interessant om naar Leuven te komen. Dat geldt niet alleen voor onderzoekers, maar ook voor studenten. Ik geef bijvoorbeeld momenteel een MPhil-seminarie over de *Ideen I*, omdat dit honderd jaar geleden is gepubliceerd. Als men zoiets aanbiedt, heeft men onmiddellijk 25 mensen in zijn seminarie, uit alle hoeken van de wereld: uit Rusland, Australië en China. Er is blijkbaar een enorme belangstelling – bijna een ‘honger’ zelfs – om daarover les te krijgen. Als je iets gespecialiseerder aanbiedt over het échte onderzoek van Husserl, bijvoorbeeld over het eerder vermelde volume over de herinnering en de fantasie, dan is die interesse al veel minder. Maar als je eens seminarie geeft over de basiswerken, zoals bijvoorbeeld ook de *Krisis*, dan heb je prijs (*lacht*).

Er is blijkbaar wereldwijde interesse in Husserl, maar vertaalt die interesse zich ook wereldwijd in centra waar Husserl scholarship aanwezig is? Hoe vertaalt zich die interesse in Husserl op geografisch vlak?

In de VS zijn er heel wat plaatsen waar fenomenologisch onderzoek wordt verricht. Vaak betreft het katholieke universiteiten. Er is in de VS ook een *Husserl Circle* die goed draait en veel doet. Daarnaast is er natuurlijk Duitsland

waar in de loop der jaren verschillende *branch archives* werden opgericht, namelijk in Freiburg en in Keulen. Er is ook uitwisseling met Frankrijk (Parijs) en de VS (met de *New School of Social Research* in New York en met Pittsburgh). Vanuit ons standpunt gezien, zijn dat 'satellieten', 'kleine broertjes', maar zij zouden zich natuurlijk zo niet noemen (*lacht*). Keulen is voor ons een zeer belangrijke plaats omdat dat de enige plaats is waar – onder ons toezicht – ook aan de editie wordt gewerkt. Leuven blijft echter de eindverantwoordelijke voor het hele project.

Duitsland, de VS en Frankrijk zijn vanuit Husserls geschiedenis min of meer evidente plaatsen. Zijn er echter ook minder evidente regio's waar de fenomenologie in de loop der jaren voet aan grond heeft gekregen?

Zuid-Amerika is momenteel één en al fenomenologie. Ik word ook regelmatig uitgenodigd om daar te komen spreken, zoals in Mexico en Peru. Er is ook een hele kring van fenomenologen in Spanje en Italië. De fenomenologie kent ook een enorme opgang in China, wat zich vertaalt in onze vele Chinese gasten. Ze blijft populair in Japan, waar er ook een hele kring bestaat. Er bestaat trouwens ook een wereldorganisatie van de fenomenologie, die zich de *Organisation of Phenomenological Organisations* (OPO) noemt. Dit is een overkoepelende organisatie van alle nationale organisaties die om de twee jaar een grote samenkomst organiseren waar vooral die opkomende landen een platform krijgen, zoals de landen uit Oost-Azië en Oost-Europa, waar er ook een grote interesse is. Zo heeft bijvoorbeeld Roemenië een eigen fenomenologisch genootschap dat een eigen tijdschrift uitgeeft. Kortom, de fenomenologie is misschien wel de meest brede filosofische beweging wereldwijd omdat ze overal ingeworteld is en belangstelling vindt. Zo zijn er al sinds enkele jaren in Scandinavië – in Finland en Denemarken – bijeenkomsten en organisaties. Zo is er vandaag een Noorse collega op bezoek: een fysicus die geïnteresseerd is in de Duitse wiskundige Hermann Weyl (1885-1955), een collega van Husserl in Göttingen, die een grote openheid aan de dag legde voor de fenomenologie en daarmee iets wou doen in de fysica. De fenomenologie vormt met andere woorden een heel uitgebreid netwerk waarin Leuven nog steeds een belangrijke rol speelt via de uitgave en de expertise die daarmee gepaard gaat. Wij zorgen ook nog steeds voor de verspreiding van de fenomenologie via de studenten en de onderzoekers die hier passeren. Zo is het bijvoorbeeld ook zo dat alle vertalingen van de volumes van de uitgaves door onze handen gaan alvorens ze worden gepubliceerd. Voor de meeste talen beschikken we over mensen die de kwaliteit daarvan controleren. Wat ik bijvoorbeeld ook nog niet vermeld heb, is dat we de oudste en meest prestigieuze reeks hebben van secundaire literatuur, met name de *Phaenomenologica*. Deze reeks werd door Van Breda, in samenwerking met andere Archieven, opgericht in de jaren 1950. We zitten

intussen boven de tweehonderd volumes, waaronder onder meer het volume *Totalité et infini* van Levinas, om er maar één te noemen.⁵ We staan dus absoluut nog op de kaart, maar de academische wereld is natuurlijk steeds competitiever geworden. Het is zoals die leuze van die bekende supermarkt die stelde dat je je klanten elke dag moet verdienen. Er is een enorme druk. Dat is natuurlijk niet evident met zo een uitgave. Het duurt immers jaren vooraleer dat werk zich vertaalt in zichtbare resultaten. De mensen die dit soort werk doen, zijn ook niet altijd de meest *flashy*, flexibele en strategisch denkende types. Het zijn mensen die jarenlang in de stilte werken. Dat past natuurlijk niet meer in de tijdgeest. Men krijgt dan bijvoorbeeld te horen dat de *output* te laag ligt. Het zit dus haaks op het tijdsgewricht om waardering te krijgen voor dat werk. Het is vooral bevreemdend om dan tegelijkertijd te ervaren dat – als je ergens in het buitenland gaat spreken – de adoratie voor ons werk eindeloos is. Dat terwijl je hier voor elk detail moet vechten en er niets vanzelfsprekend is. Blijkbaar kan men onze inspanningen vooral waarderen van op afstand. Soms hebben mensen ook een totaal verkeerde voorstelling van waar wij mee bezig zijn. Ze denken bijvoorbeeld dat het Archief een machtige institutie zou zijn. Trouwens, toen ik naar Leuven kwam dacht ik zelf zo (*lacht*). Zo dacht ik bij mijn sollicitatie dat iedereen in Leuven wist waar het Archief was. Tot mijn grote verbazing bleek dat niet zo te zijn. Na een zwerftocht door de stad heb ik dan uiteindelijk moeten telefoneren om de plaats van afspraak te kunnen terugvinden. Elke kermismaandag – de dag van mijn sollicitatie – denk ik nog terug aan dat gênante moment (*lacht*).

Uitleiding

Melle mijmert over hoe de tijden heel wat zijn veranderd. “Het editiewerk is met de komst van de computer heel wat vergemakkelijkt”, blikt hij terug. “Toen ik hier toekwam werd er nog gewerkt met Olympia-typmachines zonder correctielint. Wij waren met ander woorden elke dag compleet *high* van de typex die we moesten smeren. De machines die gebruikt werden voor het transcriptiewerk zaten onder een korst van typex. U kan zich dat niet voorstellen. (*fel*) Dat is toch geen eeuwen geleden! (*verwonderd*) Het is niet te geloven”. Met enige ironie toont Melle ons ook zijn ‘privékapel’, die grenst aan zijn bureau en een restant is van de bewoning van het huis door de eerste president van het HIW. Met de anekdote over Mercier, die in het presidentshuis niet enkel werkte, maar er ook woonde, sluiten we ons gesprek af. De cirkel is rond. Mercier en Husserl, neothomisme en fenomenologie: hun beider geesten hebben het Instituut duidelijk nog lang niet verlaten. De toekomst van de fenomenologie wacht, maar ze blijft onzeker in tijden van dominante *hard sciences* en van een door middel-doelrationaliteit doordrongen universitair landschap.

1 Een uitgebreid relaas van de geschiedenis van het Archief, inclusief een persoonlijke getuigenis van Van Breda, kan men nalezen in: Husserl-Archiv Leuven/Husserl Archives Leuven, *Geschichte des Husserl-Archivs/History of the Husserl Archives*, Dordrecht, Springer, 2007.

2 Edmund Husserl, *Phantasie, Bildbewusstsein, Erinnerung: Zur Phänomenologie der anschaulichen Vergegenwärtigungen*. Texte aus dem Nachlass (1889-1925), Hrsg. von Eduard Marbach, Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, 1980.

3 Edmund Husserl, *Zur Phänomenologie des inneren Zeitbewusstseins* (1893-1917), Hrsg. von Rudolf Boehm. Nachdruck der 2. Verb. Auflage, Den Haag, Martinus Nijhoff, 1969.

4 Melle verwijst hier naar Michael Dummett's magistrale *Origins of Analytical Philosophy* (Cambridge, MA, Harvard University Press, 1993). Simon Critchley refereert in zijn *Continental filosofie* eveneens naar de vergelijking van Dummett: "Dummett vergelijkt Frege en Husserl vervolgens met de rivieren van de Rijn en de Donau, 'die niet ver van elkaar ontspringen en in het begin min of meer parallelle stroombeddingen volgen, om vervolgens in heel verschillende richtingen te stromen en uit te monden in verschillende zeeën'. Hoewel het voor Dummett duidelijk is dat Freges Rijn de juiste koers volgt terwijl Husserls Donau in de idealistische Zwarte Zee van de continentale traditie uitmondt, is het een leerzame en verhelderende metafoor die op fraaie wijze het onderscheid tussen beide filosofische tradities relateert". Simon Critchley, *Continental filosofie: De kortste introductie*, Amsterdam, Spectrum, 2003, pp. 31-32.

5 Volume 8 van de reeks *Phaenomenologica*.